

Bojan Zabel

Podjetje v pravu

Pogledi pravne teorije podjetja

IUS SOFTWARE®

Ljubljana 2017

Predgovor

Skoraj šestdeset let sem se ukvarjal z različnimi deli podjetniškega prava: s statusnim, poslovnim, konkurenčnim in mednarodnim poslovnim pravom. Največ pozornosti – tako kot sploh v Sloveniji – je bilo deležno statusno tudi zato, ker je bilo obravnavanje in komentiranje tega dela nujno za uporabo nove zakonodaje. Hkrati pa se mi je ob preučevanju (in poučevanju) vedno znova pojavljalo vprašanje, ali se položaj podjetja v pravu res izčrpa z obravnavo pravnoorganizacijskih oblik, njihove notranje organizacije in njihovega nastopanja v pravnem prometu. Končno je dozorelo prepričanje, da je podjetje družbena tvorba z različnimi obrazi in vsebinami, za katerimi stojijo temeljna pravna načela, pravne teorije, ideologije, politične usmeritve. Zato se je treba tudi odločiti, katera nepravna družbena in teoretična področja najbolj vplivajo na pravni položaj podjetja. Po tem izboru lahko ugotavljamo, da so to gospodarske, sociološke, organizacijske in politične okoliščine in znanstvena področja. Ob tem je treba ugotoviti, ali in kako se te okoliščine in področja lahko inkorporirajo v pravo.

V dosedanjih pravnih teorijah so se oblikovali različni pogledi na podjetje. Delo, ki ga prepuščam bralcem, je poskus pravne teorije podjetja, kakršno sem oblikoval ob svojem delu na gospodarskopravnem področju *anno octogesimo septimo vitae meae*. To pa ni »le poskus, da bi nekaj sporočil drugim, še bolj (je) poskus, da bi prišel sam nekoliko bolj na jasno, kaj je sploh ta živa in hkrati neskončno izmuzljiva razsežnost«, kot

je napisal sin Igor za neko drugo področje.¹ Upam, da bo ta poskus možnost in spodbuda za širše razumevanje in obravnavo podjetniškega prava.

Pravna teorija podjetja naj pokaže tudi družbeno in pravno ozadje veljavne pravne ureditve in naj s te strani prispeva k njenemu razumevanju. Zato v delu ne gre za mnenja ali priporočila za konkretno uporabo gospodarskopравnih predpisov v praksi; temu so namenjeni obstoječi komentarji. Po eni strani želim pokazati in oceniti dosedanjo pravno teorijo podjetja. Po drugi strani pa želim predstaviti tudi svoja stališča o tem področju. Ob tem želim predstaviti svoje predloge o uresničevanju pravnoteoretičnih stališč in s tem prispevati k izpolnjevanju družbene funkcije pravne teorije, k doslednemu uveljavljanju pravnih pravil in k oblikovanju bolj humanih odnosov v podjetjih. Sicer pa sem se poskušal držati Calvinove misli o tem, kaj naj bo knjiga: »Knjiga je nekaj, kar ima začetek in konec ..., je prostor, v katerega mora bralec vstopiti, v njem krožiti in se mogoče tudi izgubiti, toda na neki točki najde izhod ali mogoče nekaj izhodov in možnost, da si odpre pot za izhod.«² Knjiga mora torej bralcu povedati nekaj, kar mu bo odprlo nove poti in poglede.

Nekatere naravoslovne znanosti (na primer astronomija) so namenjene večinoma ali izključno širjenju znanstvenih spoznanj; ta pa ne vplivajo nujno na razmerja med ljudmi. Edina omejitev teh znanosti je, da se ne zlorablajo v škodo ljudi. Od pravne znanosti pa zahtevamo več.

Prepričan sem, da sta za pravno teorijo bistveni njena socialna funkcija in družbena kritičnost, to je varstvo in pospeševanje priznanih družbenih vrednot, humanosti medčloveških razmerij, na premoženjskem področju (kamor spada tudi teorija podjetja) pa upoštevanje prispevkov in tveganj udeležencev.

¹ Igor Zabel, Eseji II, Založba *cf, Ljubljana 2008, str. 226.

² Italo Calvino, *Le città invisibili*, Presentazione.

Zato v delo vključujem tudi nekatere kritične pripombe in predloge, ki veljajo ne glede na politično prepričanje in ideološko opredelitev in se nanašajo za uveljavitev bolj pravičnih odnosov med udeleženci podjetja, na upoštevanje človekovega dostojanstva, na svobodo, na pravno in socialno varnost, na priznanje človekovega prispevka družbi in druge tudi pravno priznane vrednote. Razumljivo pa je, da kot pravnik ne morem soditi o gospodarskih učinkih pravne ureditve in njene uporabe. Na tem področju lahko kvečjemu opozorim na različna mnenja kvalificiranih strokovnjakov in politikov.

V delu obravnavam tudi samoupravno organizacijo »podjetij«. Za to sem se odločil iz dveh razlogov. Taka organizacija je del naše preteklosti in zato vredna naše pozornosti in obravnave. Drugi razlog pa je želja prispevati k objektivni obravnavi te ureditve.

Zahvaljujem se akad. prof. dr. Marijanu Pavčniku, da je delo sprejel v zbirko Pravna obzorja, recenzentom za trud in podjetju IUS Software, ki je prevzelo izdajo tega dela. Posebej se zahvaljujem urednici Mateji Pogačar, ki je skrbno pregledala besedilo in odpravila moje napake.

Delo posvečam spominu na dragega sina Igorja (1957–2005).

Ljubljana, spomladi 2017

Bojan Zabel

Kazalo

Uvod

TEORIJA PODJETJA IN NJENI DRUŽBENI TEMELJI

1. poglavje	
Pojem, smeri in problemi teorije podjetja	17
1. Pojem teorije podjetja	17
2. Teoretični pogledi družboslovnih ved na podjetje	21
a) Pogledi ekonomske vede	23
b) Sociološke in organizacijske vede	25
c) Pomen ekonomskih in socioloških ved za teorijo podjetja	29
3. Pravni pojem podjetja	36
a) Možnost opredelitve	36
b) Večstranskost pravnega pojma podjetja	37
c) Možnosti za uporabo dognanj drugih družbenih ved	40
4. Raziskovalne metode teorije podjetja	40
5. Pravne teorije o podjetju	42
a) Podjetje kot premoženje	43
b) Teorije o interesu podjetja	47
6. Nastajanje podjetja v moderni dobi	53
7. Pogledi v prihodnost	56

2. poglavje	
Družbenoekonomski odnosi kot določevalci položaja podjetja	57
1. Splošno	57
2. Družbenoekonomski tipi podjetij	58
a) Zasebnolastninska podjetja	59
b) Državnolastninska podjetja	60
c) Samoupravna podjetja	63
3. poglavje	
Država, ustavni temelji in varstvo podjetništva	69
1. Vloga države	69
2. Ustavni temelji podjetništva	74
a) Nekaj pogledov na ureditev v tujini	74
b) Podjetništvo v Ustavi Republike Slovenije	76

Prvi del
PODJETJE KOT ORGANIZACIJA

4. poglavje	
Značilnosti in prvine podjetja	85
1. Podjetje kot organizacija	85
a) Splošno o organizaciji	85
b) Podjetje kot organizacija	86
c) Nadzor nad poslovanjem, vzdrževanjem premoženja in varstvo osnovnega kapitala	94
5. poglavje	
Družbena funkcija in namen podjetja	97
6. poglavje	
Dejavnost podjetja	105
1. Pomen dejavnosti v podjetniškem pravu	105

2. Opravljanje dejavnosti	106
3. Vsebina dejavnosti	106
4. Gospodarska dejavnost	107
5. Kmetijstvo kot gospodarska dejavnost	109
6. Negospodarske dejavnosti	112
7. poglavje	
Sedež podjetja	115
8. poglavje	
Pravnoorganizacijske oblike podjetja	119
1. Splošno	119
2. Kriteriji za izbiro pravnoorganizacijskih oblik	123
3. Najpogostejši (tradicionalni) tipi pravnoorganizacijskih oblik	126
4. Spremembe tipov pravnoorganizacijskih oblik	131
5. Tiha družba in prikriti podjetnik	134
6. Posebne pravnoorganizacijske oblike podjetja	135
7. Nastanek pravnoorganizacijskih oblik	139
8. Oblike mednarodnega investiranja v gospodarske družbe	147
a) Tuja podjetja	147
b) Pravica ustanavljanja družb, obratov in podružnic v državah članicah EU in pravica do izbire pravnoorganizacijskih oblik	150
9. Izstopni davek	155
10. Prenehanje pravnoorganizacijske oblike	156
9. poglavje	
Podjetje in gospodarska (trgovinska) družba kot pravna oseba	161
1. Splošno	161
2. Odgovornost družbenikov	163

3. Spregled pravne osebnosti	164
a) Splošno	164
b) Razlogi za spregled.....	168
c) Pripisni spregled	174

Drugi del
UPRAVLJANJE PODJETIJ KOT FUNKCIJA
LASTNINE

10. poglavje	
Pojem in sistemi upravljanja, organi in njihove pristojnosti	179
1. Splošno o upravljanju.....	179
2. Sistemi upravljanja gospodarskih družb.....	180
3. Podjetniško upravljanje (<i>corporate governance</i>) in kodeksi upravljanja.....	191
4. Odgovornost v gospodarski družbi.....	202
a) Odgovornost lastniških udeležencev družbe.....	203
b) Odgovornost članov organov upravljanja in nadzora ter poslovodij	211
c) Lojalnost članov organov vodenja ali nadzora.....	222
č) Zakonska skladnost (<i>compliance</i>) pri ravnanju organov	223
11. poglavje	
Sodelovanje delavcev pri upravljanju	227

Tretji del
VREDNOTENJE KORISTI PODJETNIŠKEGA
DELOVANJA

12. poglavje	
Pojem in značilnosti vrednotenja	237
1. Splošno	237
2. Ravnanje v dobro družbe (skupnosti)	243
13. poglavje	
Posebna merila vrednotenja	245
1. Javna korist in socialna funkcija podjetja	245
2. Socialno podjetništvo	249
Literatura	261
Das Unternehmen im Recht: Ansichten über die Rechtstheorie des Unternehmens (Zusammenfassung)	271
Imensko kazalo	277
Stvarno kazalo	281